

II.

Valódi miveltség vallásosság nélkül nem lehet.

Az igaz ember hitből él. Rom. 1, 17.

Ha még egy oly vallás is boldogító volt az emberiségre nézve, a melynek oltáráról emberek és állatok véreből füstölgött fel az áldozat: mennyivel boldogítóbb az evangélium, mely az áldozatot nem másunnan, mint szívünk oltáráról kívánja? S ha. még ott is akadunk a hitnek jótékony nyomaira, hol hamis berkek és barlangok üzérkedtek a lélek gyengéd kincsével: mennyivel jótékonyabb Ivezitőnk tudománya, mely által: a vakok szemek világát veszik, a sánták járnak, a poklosok megtisztulnak, a siketek hallanak, a halottak feltámadnak, és a szegényeknek az evangélium prédikáltatik. Máté 11, 5.

Nem szólok k. ai! azon boldogító viszonyról, melyben egy felvilágosodott lélek áll Istennel, önönmagával, ember-társaival, s a körülette lévő minden dolgokkal, — nem ama tiszta örömről, melynek mennyei forrását az evangéliumi tudomány fakasztá fel a vallásos lélekben, — nem ama fensőbb regioról, melybe a hit és vallás magasztos szárnyain emelkednek a felvilágosult lelkek: csak ama legközönségesebb munkáit említem a keresztény vallásnak, melyeknek, ha okosságunknak engedünk, mindennap szemlélői vagyunk az emberi társaságban. — Nézzétek a szükölködőt, kinek izzasztó munkája szükén szerzi bé a mindennapi táplálékot, s mégis boldogabb és elégedettebb sok életunt szerencsevadásznál;

nézzétek a férfit, ki az igazság lelkétől vezéreltetve bátor elszántsággal száll szembe a századokig magasztalt és dicsőített gonoszsággal; nézzétek a kijelentés ihlett bajnokát, kit sem az elméncz ravaszság, sem a szentség palástjába burkolt gonoszság, sem az eszközül ragadt tudatlanság nem tarthat vissza kitűzött nagy céljától, ki még ott s még akkor is csüggedetlen lélekkel áll, midőn már minden ügybarátok elveszték reményöket; nézzétek az ágy fenekére vettetett nyomorultat, kinek bággyadt tetemeit átszegezték a fájdalmak sebző nyilai, s mégis oly békén, oly panasz nélkül türi a nyugtalanító csapásokat; s vajjon hol keressük — ugyan hol találjuk ezeknek okát, ha nem a vallásban, ha nem az evangéliumban, hol Idvezitőnk boldógoknak mondja mindazokat, kiket a világ fiai boldogtalanoknak szoktak tekinteni. Má-té 5, 5—11.

Ugy van, a vallás, s különösen Idvezitőnk vallása az a révpart, melyen e földi élet hullámainál hanyatott sajkánk kikötőre talál; a vallás azon édes anya, melynek emlőin a képmutatás, részrehajlás, és visszavonás tikkasztó szélvészétől elalélt lelkünk újból enyhületet vesz magának; a vallás azon rózsaláncz, mely földi zajos életünket magával az örökkévalósággal hozza kapcsolatba; szóval: a vallás az a mennyei forrás, melyből ki lelkének vigasztalást nem tud meríteni, arról igen el lehet mondani, hogy számára már sem a föld, sem az örökkévalóság nem nyújthat boldogságot.

Igaz, néha úgy vagyunk a vallással, mint valamely közönséges eszközzel, melyet csak addig szeretünk becsülni, míg szükségünk van reá; igaz, néha láttatunk azt mintegy félrevetni, mintegy hátunk megi tenni; de fordulnak elé körülmények, melyek közt, Istenem! be jól esik lelkünknek, ha vigasztalást talál a vallás kutfejénél. Midőn látjuk az ármány és képmutatás diadalát az igaz ügy felett; midőn halljuk az igazat méltatlanul szenvedni, az istentelen gonosztévőt pedig birói székben ülni; midőn látjuk, hogy itt az ér-

dem háttérbe szorul, amott a gyarlóságot felmagasztalják; minden látjuk, hogy itt a krisztusi szeretet az elfogultság áldozatja, amott a nagylelkűség az árulás és hitszegés martalékja lesz: oh mely örömet kész ekkor a mi lelkünk a váláshoz folyamodni, s annak kútfejénél keresni magának vigasztalást a tapasztalt kajánság és képmutatás sebző nyilai ellen!

Gúnyolja bár a hitét és vallást a szűkkeblű önhaszonlesés; gáncsolja bár annak szent tanításait az elmés rágalom; üldözze bár merész állításaival az elfogult atheista; ostromolja bár természetből merített okoskodásával a durva materialista; de azért a vallás — a lélek gyengéd kincse — mindig hasonló marad ama becses aranyhoz, mely dörzsölés után még kedvesebb a szemnek. Legyenek bár Krisztus jövedőlése szerént gyűlölségesek a vallás sáfárai, üldöztessenek bár titkon vagy nyilván annak apostolai; de azért valaminth Ábrahám, Habakuk és szt. Pál idejében: úgy ma is: Az igaz ember hitből él, mely is a szent leczke.

Hitből élni annyit teszen, mint vallásosnak lenni, s élünk vezérfonalául Krisztus két nagy parancsát tartani. — És ez azonkívül, hogy a keresztény embernek legfőbb ismertető bélyege, egyszersmind feltétel, mely nélkül valódi mivelttség nem lehet. Miről hogy meggyőződhesünk, vizsgáljuk magát a miveltséget párhezamban,

1. A keresztény vallás hitelvével;
2. Ennek ikerteststvérevel Krisztus erkölestanával.

Én előlmegyek útmutatással, ti kíséretetek figyelemmel.

I.

Anyagi és szellemi jóllét, tudomány, művészet, ipar, kereskedés, és ezek közegei: erőművek, vasútak, távirdák, gőzösk, és gyárok napjainkban azon előtérbe tolakodó tár-

gyak, melyek által a mivelt világ tán megközelíteni hiszi Idvezitőnk ama mondását: Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes. Máté 5, 48. S bárha ezek megannyi virágok a miveltség koszorujában, megannyi fejlődés-formái a tökélyesbülésnek: mindazáltal az ezekben helyezett hit még nem azon hit, melyre utalnak az apostolnak alapigékül felvett szavai; azon hit nélkül pedig hiányos a koszorú, nem lévén meg abban a legszebb virág, melyet a föld magától az égtől kölcsönözött; - akarom mondani: valódi miveltség vallásosság nélkül nem lehet.

Ha a vallás szempontjából vizsgáljuk az emberiséget, különböző fokozataira akadunk a vallásos miveltségnek. Látunk vakbuzgókat, kik még ma is középkori bigottsággal ragaszkodnak egy vagy más avult szertartásokhoz, s csak a mészze jövőben engedik-sejtenünk ama krisztusi ígélet teljesedését: Én világosságul jöttem e világra, hogy senki ne maradjon a sötétségben, a ki én bennem hiszen. Ján. 12, 46. Látunk közönbösöket, kik sokkal okosabbak, hogysen mártyr halált szenvednének az evangéliumért, s reájok illenek a laodiczeabéli gyülekezet a gyűlésénél izent ama szavak: Sem hideg nem vagy, sem hév. Vajha hideg volnál, vagy hév. Jel. 3, 15. — Látunk ugynevezett felvilágosodottakat, a kiknek ezen szép tulajdonuk főleg abban határozódik, hogy ügyesen tudják gunyolni a vallást, s merészen állítják, hogy bármelyik vallás sem egyéb, mint a ravasz politikusok agyszüleménye, s egyszerűs mind vak eszköz azok kezében. S mind ezek bárha egymástól felette igen különböznek; találkoznak még is egy bizonyos pontban; s ez a valódi miveltség hiánya, mely vallás nélkül nem is képzelhető.

Az, hogy az igaz ember hitből él, oly mondása a nagy apostolnak, melyet még a legravaszabb politikus is, kinek igazsága alig bővülködik fenébb a farizeusok igazságánál, saját eszméi és elvei szerint magyarázhat magának.

— Ugy van, hitből él ez is, a mennyiben saját önző terveit, kiszámított cselszövényeit, s ezekből folyó következetes tetteit — Máté 23, 4—7. stb. — feddhetetleneknek hiszi Isten és világ előtt; de e hit nem Krisztus hite, s az ezen alapuló vallás nem az evangélium szellemében mivel ember vallása. Mi legyen azonban sajátkép Krisztus hite, s miben álljon az őtet követni akaró ember vallása, elhatározni nem akarom, miután e kérdés körül oly sokféle térők a vélemények, miután a parányi mustármag oly terjedelmes élőfává nőtte ki magát, hogy annak sokféle hajlott ágai között az égi madarak — az isteni eredetű vallásos lelkek — meggyőződésök szerint választhatnak, melyikre rakják fészkeiket. — Máté 13, 31, 32. — Csak azon főbb pontokat emelem ki, melyekben minden felekezetek megegyeznek, tudniillik: Van Isten, ki a nagy mindenségnek teremtője, megtartója és igazgatója. Van erkölcsi viszony Isten és az okos valóságok között; és ez erkölcsi viszony közbenjárója Jézus, ki által van menetelünk az atyához. Zsid. 7, 25. A Krisztus megdicsőíttetése után minden testre kiöntetett mennyei erő a szentlélek segíti a mi erkölcsi jóra való törekvésünket. Lesz feltámadás, lesz örökélet, lesz ítélet és visszafizetés. — Hol ezek a természet, okosság és kijelentés által egyaránt elfogadott elvek teljes virágzásba fejtve miveltetnek és mivelnek: ott érzik az emberek nemes hivatásukat, érzik Istennel és a dicsőült lelkekkel való viszonyukat, ott a vasútak, gőzösök, távirdák és csatornák mellett megfér a böles király és proféta ama hite is: Hová mennék a te lelked előtt, és a te orozád előtt hová futnék? ha a mennybe menyek, ott vagy, ha a korporsóba vetem az én égyamat, ott is jelen vagy, ha olyan szárnyaim volnánakis, mint a hajnalnak, és a tenger utolsó határánál lalnám is, oda is a te kezéd vinne engemet, és a te jobb kezéd ott is megfogna engemet. Zsolt. CXXXIX,

7—10. Ott az anyagi és szellemi élvezet, műveltség, tudomány és jóllét nem zárják ki Krisztus ama tanítását: Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa. Máté 5, 3.; nem Pál apostol amaz utasítását: Higyj az ur Jézus Krisztusban, és idvezülsz, mind te, mind pedig házad népe. Csel. 16, 31. — ott az ipar és kereskedelmi társulatok nem vetnek homályt a vallás hiveire, s az eröművek, gyárok, reál és tudományos iskolák mellett nem törpülnek el, s nem szorulnak háttérbe a vallás iskolái, templomai, s más az evangéliumi tudomány fejlesztésére állított intézei.

Ellenben hol a vallásnak fennebb említett magasztos tárgyai csak gyermekes dolgoknak tekintődnek, mint a melyek az emberiség gyermekkorához illettek, de annak serdülő korához már nem illenének; hol a magasra fejlett műveltség tulszárnyalja azokat, a mikre a természeti kijelentés és józan okosság a kétségbehozhatlanság bélyegét rányomta, hol Isten, halhatatlanság, sírontuli élet, jutalmazás és büntetés nem egyebek dajkameséknél: ott higyjétek meg ikari szárnyakat öltött a műveltség, melyeken aligha emelkedhetni Istenhez, az örök igazság fényes napjához; csak olyan ott a műveltség, mint a Nabukodonozor álló képe, melynek a feje bár mērő arany légyen is; a lába csak cserép, s azért hamar összszeroskad. Dan. 2, 32. 33.

Ha a műveltséget elemezni s annak miségéről magunknak fogalmat szerezni akarunk: műveltségnek nevezhetjük az embernek eredeti állapotán való felülemelkedését, s testi és lelki tulajdonainak nemesebb irányban fejlődését. És így a műveltség kimutatja magát beszédben, cselekedetben, a kor igényeinek és a társadalmi illemnek helyes felfogásában. S hogy mind ezekre az ipar és kereskedelmi vállalatok, különböző jellemű emberekkel való érintkezések, utazás, társalgás, tapasztalás, s több hasonlók nagy befolyással vannak, senki

sem tagadhatja, valamint azt sem, hogy ezeknek szükséges és nélkülözhetetlen föltétele a pénz. És így a miveltség érdekében korántsem megvetendők azok a nézetek, a melyek az emberi miveltségnek mozdonyok által reménylik lendületet adhatni; valamint szintén azok sem, a melyek tudományos fejlettségtől föltételezik a józan miveltséget. Azonban az anyagiak mindig csak anyagilag mivelnek, s a tudomány maga sem lehet kiegészítő része a miveltségnek, ha hiányzik abból Krisztus tana, azon tan, melyről azt mondja tanítványainak: a ti szemeitek boldogok, hogy látnak, és füleitek hogy hallanak; mert bizony mondom néktek, sok próféták és igazak kívánták látni, a melyeket ti láttok, és nem láthatták, és hallani, a melyeket ti hallotok, de nem hallhatták. Máté 13, 16. 17.

Az ember két különböző alkotó részekből állván, melyek a test és lélek, ezekhez a tévőrészekhez képest az embernek élete is kétféle: testi és lelki; jólléte, boldogsága, öröme, szomorúsága, fájdalma, gyönyörúsége is kétféle: testi és lelki. Hijában teszünk meg mindent a test mivelésére, érdekei előmozdítására s tehetségei kifejtésére; ha a lelket parlagban hagyjuk, s annak tehetségeit a test tehetségeivel illő arányban kifejtteni és ápolni nem igyekezünk. Ez utóbbit pedig csak a vallás és annak intézetei által tehetjük. A fájdalom és keserűség érzetét csak a vallás égi szózata enyhíti lelkünkben; tiszta öröm csak az lehet, a melynek kútfeje Istennel való viszonyunk öntudatos érzete; s a valódi boldogság, mennyiben e földön kereshetni, csak oly házaknál található fel, hol az anyagi jóllét mellett isteni félelem lakozik a szívekben. S miután a nevelés szent ügye csaknem minden országban a valláshoz van köttetve, miután a vallási intézetek feladata az embert emberré, a keresztényt kereszténnyé képezni, a nép élire és a haza kormányára férfiakat állítani, s az emberi lelket isteni eredete s felséges hi-

Furcsa dolog az, a vallást nem az isteni eredetével, a tudományt nem az emberrel, a szellemet nem az anyaggal, az első nagy törvénnyel, hanem az utóbbi világban valóval fogadjuk meg.

vatása édes öntudatára juttatni: ugyan miképp képzelhetnők, mondhatnók a műveltséget teljesnek vallásosság nélkül?

A hány az érdek és életmód, annyiféle a műveltség is. Az honnan lehet valaki művelt ez vagy amaz szakban, a tudománynak vagy mesterségnek ez vagy amaz ágában; s általában véve műveltnek mondhatunk mindenkit saját mesterségére vagy hivatalkörére vonatkozólag, mihelyt annak megfelelni, s a társaságnak azon szaktól várt szolgálatot megtenni képes; de felületes és egyoldalú ez a műveltség mind addig, a míg hiányzik abból az ész és lélek amaz öszhangzó műveltsége, a mely az Isten képére teremtett embert a föld göröngyein, s a világ hiábavalóságain felül Istenhez emeli, s rendeltetése magasztos céljával megismerteti. Ily műveltség pedig csak ott várható, hol szívből és lélekben józan vallásosság lakozik.

A műveltség még nem a legfőbb cél, hanem bizonyos tekintetben csak eszköz a cél elérésire. Cél hivatásunk öntudatos érzete, a léleknyugalom és idvesség. S bárha a tudomány, művészet, felvilágosodás, érzéseink és gondolataink nemesítése magokban véve megannyi célok: ama legfőbb célhoz képest nem egyebek ezek megannyi eszközöknél; következőleg eszköz a műveltség is, még pedig hiányos és egyoldalú mindaddig, míg hiányzik abból a józan vallásosság, Istenhez való viszonyunk mennyei záloga. Ha mégis e földi élet kielégíthetné lelkünk forró vágyait; ha a művelt világ bár egyetlen hatalmast tudna felmutatni, a ki ur legyen a természet felett, a ki az elemeknek parancsoljon, a villámokat bezárja, a mennydörgéseket elnémítsa, s a vizek megzúdult árját feltartóztassa, vagy — mint az Idvezítő — lecsillapítsa; ha annyi művelt országok bár egyetlen ítélőszéket mutathatnának, a mely az utolsó ítéletet fölöslegessé tegye: akkor talán elfogadható volna azok nézete, kik a legfőbb célt e földön elérhetőnek, s magában a műveltségben feltalálhatónak hiszik. De miután a tapasztalás ellenkezőt bi-

zonyít; miután a földi zsarnokok s ama legtökéletesebb valóság között még az összehasonlítás is utálatos; miután az igazságot éhező és szomjuhozó léleknek a kérdőre vonhatlan bírák ítéletén annyiszor kell megbotránkozni; miután — bár mennyire hizelkedjünk is magunknak — az evangélium parancsolta tökélytől oly meszszeállunk: mi lehet más a miveltség mint út, mint eszköz, mintegy emelkedettebb foka ama szellemi hágcsonak, vagy Jákób lajtorjájának, melyen Istenhez az egyedül tökéletes valósághoz juthatni? szóval: kiegészítő része a józan vallásosságnak? s ha hiányzik valakiben a vallásosság: mi alapja a miveltségnek?

Lehetnek emberek, a kik hiszik, a kik állítani szeretik, hogy a miveletlen tömeg vallásosabb tud lenni a miveltebb résznél, kik szerint a miveltség visszás arányban állana a vallásossággal. És ez igaz lehet akkor, ha a vallásosság alatt bigottságot, a miveltség alatt pedig csak divatmajmolást értünk. Én azonban kitüzött célomhoz képest megkülönböztetni kívánom a magával tisztában lévő, a szent Pál szerint mindeneket megpróbáló józan vallásosságot a vakhittől, s magát a valódi miveltséget annak divat-öltönyétől; s állítani merem, hogy valamint az eredeti forrását messzire hagyott zavaros víz, bárha gépeket mozgathat, hajókat hordozhat, s ezerekre menő anyagi hasznokat hajthat; de a szomjuság enyhítésére fel nem ér a kristály-tiszta forrással: éppen így az evangéliumtól messze távozott bigotteria, a lélek szomja enyhítésére magával Krisztus tiszta tudományával nem ér fel. E tudomány pedig nemcsak megfér, sőt nélkülözhetlen feltétele a józan szellemi miveltségnek, mint a nap a világosságnak s a természetben szendergő tenyészerő fejlesztésének.

Istenhez való viszonyunk két szélsőségei a bigottság és közönyösség, s ezekből folyó erkölcsi romlottság olyforma ellentétben állanak a józan vallásossággal, s az ezen alapuló nemes erkölcsökkel, mint az ártalmas növények a hasznos

plántákkal. Amazok folytonos irtogatás daczára is búján tenyésznek, ezek kellő ápolás, öntözgetés és tisztogatás mellett is későre fogamszanak, s még későbbre gyümölcsöznek az emberi szivekben. Ezt bizonyítja a mindennapi tapasztalás, ezt az emberiség és vallás története. Vegyük csak a dolgot úgy, a mint van: nem látjuk-e, hogy a téveszmék a szentirással és a józan okossággal, Isten igazságával, és az emberiség céljával meg nem férhető hitelvek, babonák és előítéletek sokkal kapósabbak, mint az örökigazság azon igéi, a melyek a természet és kijelentés lapjain mindenki által olvashatók; de csak a józanon mivelte lélek előtt érthetők? Nem úgy van-e, hogy az istenkáromlás, feslett élet, szépnek, jónak, igaznak megvetése és kigunyolása előnyösebbek magánál a tizparancsolatnál, előnyösebbek Krisztus követésinél, s az ő nagy parancsolatjánál a s z e r e t t é l. Dicsekedjünk mégis miveltséggel, s vitassuk, hogy az lehetséges józan valóságosság nélkül!

Vegyük a miveltséget úgy, s keressük abban, a miben a világ legnagyobb része keresni szokta, tudniillik a finom társalgásban, külső simaságban, nyájasarczu képmutatásban, s szivek hurjain könnyen játszó mézes beszédben: s ugyan mit érnek ezek vallásosság nélkül? mit ér a világ szerént legfinomabb társalgás, ha Istennel, ki szól az emberekhez a természetben, az okosságban, és kijelentésben, nincs társalgásunk? mit ér a külső simaság, mit a hizelgő nyájas beszéd, ha nem a szívnek teljességéből szól a száj? Mát. 12, 34. Ily miveltséget nem láttunk-e a farizeusoknál? s nem vagyunk-e magunk is, míg csak ily miveltséggel dicsekedhetünk, hasonlatosok a megfejejített koporsókhoz, a melyek kívülről ugyan szépeknek tetszenek; belől pedig rakvák holtaknak tetemeivel, és minden undoksággal. Máté 23, 27.

A mi a lélek a testben, az a vallás a társaságban; s valamint a test csak addig él, a míg benne van amaz isteni

szikra, a lélek: így a társaság is csak addig halad, addig fejlődik a műveltség lépcsőjén, a míg józan vallásosság vezet az rendeltetése nagy célja felé; azontul pedig nemcsak hogy nem fejlődik, nem művelődik; hanem erkölcsiképen meg van halva vallás nélkül, mint a test lélek nélkül.

Ha Klio könyvébe tekintünk, ott is csak azt látjuk, hogy ha művelt és boldog volt valamely ország, ha fölemelkedett valamely nemzet: az csak addig tartott, a míg az anyagi műveltséggel párhuzamban állott a vallásos műveltség. Az egyiptomi csillagászatot a vallás emelte historiai nevezetességre; a görög művészetbe a vallás lehellett életet; Izraél nemzeti életének fénypontja az igaz Istenben helyezett hit; s Róma csak addig ült a hatalom főpolczán, csak addig tartá kezei közt három földrész kormánygyepleit, míg tisztelte házi isteneit. S ha a keresztény vallás terjedését, annak kifejlődését, népekre, nemzetekre és országokra hatását tekintjük, nem azt látjuk-e, hogy a műveltség időről időre illő arányban emelkedett, s ma is illő arányban áll azzal a képességgel, a melyben különböző országok felbirták fogni Krisztus tudománya szellemét. S ha tekintjük legközelebről a folyamatban lévő térítési vállalatokat, melyek Krisztusnak nem Máté evang 23, 15 v.-ben mondott szavaira, hanem a 10, 7 és 8-ben adott utasítására emlékeztetnek: nem arról győznek-e meg ezek is, hogy valódi műveltség vallás nélkül nem lehet; hogy a műveltség polczára már felemelkedett, anyagilag és szellemileg gazdag nemzetek műveltségöket más népek és nemzetek között is terjeszteni és meghonosítani akarván, e magas cél, mely egykor a világtörténet lapjain oly fényesen fog ragyogni, az evangelium terjesztése által látják elérhetőnek? De

II.

mint a virág illat nélkül, olyan a vallás erkölcsiség nélkül, s ha a hitet a vallás elméleti, úgy a jó erkölcsöt méltán annak gyakorlati részéül tekinthetni, melyek egymást

viszonyosan feltészik, Jakab apostol ama szavai szerint: Ha valaki azt mondja, hogy hite vagy, cselekedetei pedig nincsenek, avagy megtarthatja-e azt a hit?—Mutasd meg nekem a te hitedet a te cselekedetedből, mert miképpen a test lélek nélkül, azonképen a cselekedetek nélkül való hit megholt állat. Jakab 2, 14. 18. 26. Ide czéloz nyilván Péter apostolis, a midőn így szól: A ti hitetek mellé ragaszszatok jószágos cselekedetet, a jó cselekedet mellé pedig tudományt; a tudomány mellé mértékletességet, a mértékletesség mellé türeést, a türeés mellé pedig isteni tiszteletet. II. Péter 1, 5—7. Sőt maga az anyaszentegyház feje Krisztus is nem szórszálhasogató hitkérdésekkel, hanem józan erkölcsi oktatásokkal igyekezett a nagy időszakot megnyitni, az embereket nemes hivatásuk önértetére juttatni, Isten országát köztök megalapítani, szóval a szent Atyjától reá bízott nagy munkát elvégezni. Ezt ajánlja tanítványainak s a hallgató sokaságnak széltire az évangeliumban, ezt a hegyi predikációban, ezt különösen ezekben a szavakban: Ugy fényl-jék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lás-sák a ti jó cselekedeteiteket, s dicsőítsék a ti men-nyei atyátokat. Máté 5, 16.

És e nagy mennyei követ erkölcestana főelvül nyilván a szeretetet tette: Erről ismerik meg — így szól — mindenek, hogy az én tanítványim vagytok, ha egymást szeretenditek. Ján. 13, 35. Ezeket parancsolom nektek, hogy ti egymást szeressétek. Ján. 11, 17. Ha csak azokat szeretitek, kik titeket szeretnek, micsoda jutalmát veszitek annak, nemde a fukarok is azont mivelik? Máté 5, 46. Sőt a törvényben is ezt találja főnek: Szeressed a te uradat Istenedet. Ez az első és nagy parancsolat. A második hasonló ehez: Szeressed felebarátodat mint te magadat. E két parancso-

lattól függ a törvény és proféták irások. Má-
té 22, 37—46.

Ha a törvény e magasztos szellemét már az ó szövetség ideje alatt ismerék és érték az emberek: akkor talán nem kell vala Krisztusnak eljöni, szenvedni és meghalni; s ha az ő elmenetele vagy megdicsőíttetése után, az ő rangfokozata isteni vagy emberi természete felett támasztott üres s mai napig semmi üdves eredményt fel nem mutatható kérdések, vitatkozások, s nem ritkán üldözések helyett a szeretet szelid lelkét fogák fel a keresztények, a kik az ő tanítványinak akartak ismertetni: mennyivel közelebb állhatna ma az egész keresztény világ a mindennapi imádságban esdett Isten országához, a szeretet, jóllét, felvilágosodás és míveltség áldott kanaánjához! Mert ha a hit a gondolkodás emelésére, az értelemnek és okosságának fejlesztésére, szóval: az okos léleknek eredeti kútfejéhez Istenhez vezetésére: ugy a Jézusi szeretet a leghatósabb s mondhatni egyedüli eszköz a sziv nemesítésére, s a Krisztustól parancsolt erkölcsi tökély lehető megközelítésére; s ha a pogány költő szerint az igazság volt azon főerény, mely a többit mind magába foglalta: Krisztus tanítása szerint nyilván a szeretet az, melytől függ az egész törvény; s nemcsak, hanem ez talpköve az új szövetségnek, e kútfeje a keresztény erényeknek. Azonban mintha hallanám itt azt az ellenvetést, hogy a szeretet önző és részrehajló lévén, az erények fogalmában nem mérközhetik az igazsággal. De higyjük meg, hogy a mely szeretet önző s részrehajló tud lenni, a nem krisztusi szeretet.— S ha a törvény alatt élt emberekre ama két nagy parancsnak kevés jótékony hatása volt, — s ha van még ma is ország, hol a közügy szenved, az igazság üldöztetik: oka az, hogy nem fogták fel ama két nagy parancs szellemét. A ki az Istent teljes szivéből, teljes lelkéből és teljes elméjéből szereti, szeretni kell annak az igazságot is; s a ki felebarátját ugy szereti mint önnönmagát, az nem lehet igaz-

ságtalan, ama mondása szerint Pál apostolnak: A szeretet nem irigykedik, nem cselekszik álnokul, nem keresi csak a maga hasznát, nem gondol gonoszt, nem örül a hamisságnak, örül pedig az igazságnak. 1. Kor. 13, 4—6. — Ellenben hol a szív üres, s a lélek a keresztény erények e legnemesebbjével ismeretlen: ott a száj kellő meggyőződés után is ezt kérdi Pilátussal: Micsoda az igazság? s Ezóp farkassával: miért zavarod fel a vizet?

Krisztus maga sem szorítja pillanatra is háttérbe az igazságot, s nem akarja kizárni az erények koszorujából, sőt így szól: Én azért születtem, és azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tégyek az igazságról. Minden azért, valaki az igazságtól vagy on, hallgatja az én beszédemet. Ján. 18, 37. Azonban tudva azt, hogy annak sorsa — míg a földet emberek lakják — nem egyéb, mint rágalom, üldöztetés és verpad, az igazak elismertetését csak a túlvilágban igéri, hol a költő szerint is honol az igazság. Ugy vagy on, tudta e nagy mennyei követ, hogy a föld, s annak része a szív, míg szeretet és józan vallásosság által mivelve nincs, csak árulást, hitszegést és üldözést terem, — tudta e mennyei követ, hogy az igazság olyan, mint a nap, melybe mikor legszebb fényben ragyog, akkor nem vagyunk képesek belé nézni, s hogy egyedül a mennyország lesz az, hol az igazságot éhezők és szomjuhozó lelkek megelégtetnek. (Máté 5, 6.) hol az igazak fénylenek, mint a nap, az ő atyjoknak országában (Máté 13, 43.); azért erkölcsstana főelvül ismételve csak a szeretetet ajánlja, így szólván tanítványainak: Új parancsokat adok nektek, hogy ti egymást szeressétek: a mint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. Ján 13, 34. S hol e valóban krisztusi parancs szellemét krisztusi lélekkel fogták fel az emberek: ott

a nyomorult Lázár nem hal meg éhhez a dús asztala alatt; ott a bűnösök nem halálra, de megtérésre büntetnek; ott a törvényhez hív polgárok a jóltévőség karjain hordozzák a nyomorultakat. S kérдем, van-e, lehet-e ezcknél szebb és nemesebb, Isten akaratjával s az emberiség céljával öszhangzóbb nyilatkozata a keresztény miveltségnek? Ellenben hol a törvény és evangélium ama mágasztos tanítása ismeretlen, hol ama krisztusi moralitás csak az iskolák és templomok falai közé van szorulva; de a társadalmi életbe át nem szívárgott, s a tehetősebbek és nagyobb befolyásuak keblét nem melegíti: ott ma is, mint Krisztus idejében, a szűnyogot hiszen megszűrjük, de a tevét elnyeljük; a mentát, kaprot és köményt megdedzalmáljuk, de a mi a törvényben földolog volna, az igaz ítéletet, irgalmasságot és tökéletességet Krisztusra bizzák. És a képzelet bármily magas fokán álljon is ott a miveltség, ne higyjük elérkezettnek Isten országát és annak igazságát. Mát. 6, 33.

Legyetek tökéletesek, mint a ti menyeyei a tyátok tökéletes. E szavakban adja előnkbe Krisztus az erkölcsi miveltségnek ama legfenségebbeszméjét, a melyet — bárha, míg e testben jövevények vagyunk, távul lévén addig az urtól (2. Kor. 5, 6.) egészen el nem érhetünk; mindazáltal ha krisztusi szeretet lakozik sziveinkben, ha ez vezére gondolatainknak, irányadója cselekedeteinknek, sokkép megközelíthetjük. Ha az Istent teljes szívünköl, teljes lelkünköl és teljes elménköl szeretjük, akkor természetesen óvakodunk mindentöl, s igyekszünk eltávolítani mindent, mi ama legtökéletesebb valóság fenséges képét meghomályosíthatná mibennünk; s ha egyszer annyira tudnánk menni, hogy felebarátinkat úgy szeressük, mint a hogy minmagunkat: be sokat levetkeznénk akkor azon gyarlóságokból, a melyek oly távol tartnak minket az erkölcsi tökéletességtöl! Honnan legkevésbé sem csodálkozhatunk, midön halljuk, hogy Krisztus e két nagy pa-

rancsolatot egymáshoz hasonlatosnak, János apostol pedig egyiket a más nélkül lehetlennék mondja: Ha valaki azt mondja — így szól az apostol — szeretem az Istent, és az ő atyjafiát gyűlölni, hazug az; mert aki nem szereti az ő atyjafiát, a kit látott, mimódon szeretheti Istent, a kit nem látott. 1. Ján. 4, 20. Szóval: ha az erkölcsi műveltségnek Krisztustól ajánlott magas ideája halandó embertől megközelíthető, az a szeretet nagy parancsának teljesítése által lehetséges. Áldani azokat, kik minket átkoznak, jól tenni azokkal, kik gyűlölnék, imádkozni azokért, kik háborgatnak és kergetnek: ezek ha egyfelől az igényelt erkölcsi tökély elemei, másfelől nyilván a szeretet munkájának jelei.

S hol a szeretet e magasztos parancsát, melyben a törvénybetűi az evangélium szelid lelkével oly szépen öszhangzanak, ismerik és értik az emberek, hol krisztusi szeretet alapja a törvénynek, vezetője az érdekeknek, irányadója az iparnak, mérséklője a hatalomnak, hol a magas tudományosság nem tekinti méltóságán alólinak ezeknek az emberiség csecsemő korához mérsékeltelveknek ápolását; hol a szeretet krisztusi keze emeli magasra az ész lobogó fáklyáját, szeretet lelke támogat koldusmankót és királyi pálczát, szeretet dicsőült szelleme lengi körül a haza és vallás oltárát: ott higgyük el, nem tévesztett sem útat sem célta a józan műveltség; sőt állítani merem, nincs meszsze ama sokak által talán megközelíthetlennék hitt erkölcsi tökély, melyre útalnak Krisztus szavai. — Ellenben hol az ipar és kereskedés egyetlen célja a telhetetlen pénzvággy, mélynek korunkig, ha nem is több, de csalhatatlanul van annyi rosz mint jó oldala, hol a magas tudományosság iránya mások szükségéin nyereszkedni, tudatlanságán egyedáruskodni, s azokat a kiket Isten önképére teremtett, baromi állapotra sülyeszteni, s az önkény vakeszközévé törpíteni, hol az emberiség szent

jogai lábbal tapodtatnak, hol a műveltség térjedését azok gátolják, kik népek és nemzetek sorsa vezetésében a Gondviselés eszközeinek tekintik magokat, hol a távirda Pilátus és Hérodés közlönye, s a vasútak és gőzösök előnye abból áll, hogy az igazság országa terjesztőinek könnyítve legyen az az út, a melyet maga Krisztus gyalog tett a Galgotára: ott higyjétek meg, rosszul fogták fel az emberek Krisztus erkölcs-tana szellemét, rosszul a keresztény műveltség igényeit. S hol a szentek szentiben Kaifások áhítatoskodnak, az ítélőszéken Pilátusok ülnek, s ezek oly néppel adatják magoknak a tanácsot, s oly nép kívánata kielégítőinek tekintik magokat, a melynél Isten képe csak szánalomra ragadhat: ott ne higyjük, hogy a nép szava Isten szava, ne beszéljünk, ne álmodozunk műveltségről; mert ott bármily számosak legyenek is a töredelmesség küljelei, bármily gyakoriak az Uram Uram! kiáltások, egy józanan mivelt lélek Krisztusnak csak ama mondását látja megtestesülve: E nemzetiség csak szájjal tisztel engemet. Máté 15, 8. Ott ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólna is valaki, ha egész hite volna is, csak olyan ő, mint a zengő ércz és pengő czimbalom 1. Kor. 13, 1—3.

Ki a, Krisztus által parancsolt tökéletességet meg akarja közelíteni, annak Krisztust kell maga elé követendő például venni, ki nem csak szóval tanította: Szeressétek ellenségeitek; áldjátok azokat, kik titeket átkoznak, jóltegyetek azokkal, kik gyűlölnék; és imádkozzatok azokért, kik háborgatnak és kergetnek; hanem tettel is bém bizonyította, így esedezvén ellenségeiért szent atyjához: Atyám! bocsáss meg nékik, s azok gorombaságát azzal mentvén, hogy nem tudják mit cselekesznek. Krisztus követését tán csak az Isten igazságával, létünk céljával s a megtérés fogalmával egyaránt ellenkező eleverendelés egyéb-

aránt nem krisztusi — hite tarthatna lehetetlennek; pedig az nem lehetetlen, sőt legszebb erénye a keresztyén embernek. Hiszen e nagy szabadító maga mondja tanítványinak: Példát hagytam tinéktek, hogy a mint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek. Ján. 13, 15. Maga mondja az élet útairól tudakozódó ifjunak: Ha tökéletes akarsz lenni, kövess engemet. Máté 19. 21. A ki élte feladatát, nemes hivatását, s Istenhez való viszonyát komolyan átgondolja, a kinek tudományos miveltsége nem jön összeütközésbe Krisztusnak tanításával a halhatatlanságról, az a tökéletesbülést se tekinti sem lehetetlennek sem szükségtelennek. Nem lehetetlennek, ha tekinti a természet három országát, melyek közül mindenikben — még az ásványokban is — tökéletesbülést és célfelé közeledést lehet észrevenni. Nem szükségtelennek, ha elgondolja, hogy valamilyen a gymnasiumok előkészületi iskolák az egyetemekre nézve; sőt magoknak a gymnasiumoknak is vannak előiskolái: úgy e földi élet sem egyéb, mint előkészület magához az örökkévalósághoz képest; s hogy a Krisztus által ajánlott tökéletességet itt kell elkezdenünk, hogy ott tovább folytathassuk. Ne is mondja magát keresztyéneket, kinek szive ismeretlen Krisztus ama tanításával, s az erkölcsi miveltségnek arra vonatkozó elvével a szeretet isteni parancsával. 5. Mós. 6, 5.

A tökéletesedésben való nehézséget, akarom mondani hanyagságot, Krisztus maga sem feledi, sőt hiven érzékíti a szolgáltnak kereskedés végett kiosztott talentumok példabeszédében; de azért pillanatnyira sem mondja lehetetlennek. Mert ime az öt talentumos szolga kereskedvén a vett talentumokkal, nyere más öt talentumot; s a két talentumos szolga szintén két talentumot; s csak a talentumot elásott szolga neveztetik haszontalannak. Máté 25. 20—30. És mi keresztyének! kik szép nevünket Krisztusról vettük, mindnyájan sorsosai vagyunk ama szép megbizatásnak. Krisztus elmen-

tekor tanítványaira, a tanítványok utódaikra, s így közvetve ránk is bizák a kereskedést ama szellemi kincsekkel, s az ő országának általa gyarapítását. — S bárha a talentumot nem mindnyájan egy mértékben vettük; de ha kiki saját osztályrészével hiven kereskedik, ha igyekszünk napról napra a hit mellé jó cselekedetet, a jó cselekedet mellé tudományt, a tudomány mellé atyafiakhoz hajlandó szívet, szeretetet ragasztani: nem leszünk haszontalan mivesek az Ur szőlőjében, nem haszontalan szolgák Krisztus anyaszentegyházának — az igazság, szépség, jóság, szóval: a szellemi miveltség országának — terjesztésében. Krisztus szava: Legyetek tökéletesek. Krisztus szava: Ugy fényljk a ti világosságtok, hogy látván az emberek a ti jó cselekedeteiteket, dicsőítsék a ti mennyei atyáto-
kat. Krisztus szava: A ki engemet követ, nem jár sötétben, hanem életnek világa leszen annak. Ján. 8, 12. Krisztust követni legszebb és legnemesebb bélyege a keresztyén miveltségnek s felemelkedett léleknek; tudomány, művészet, ipar; mind csak mellékes dolgok, mind csak eszközök ama fő és egyedüli célhoz, a keresztyén erények ama koronájához képest.

Elmondám általános elvekben k. ai! mit teszen és mi-
ben áll: Hitből élni, tudniillik vallásosnak lenni, s él-
tünk célpontjául a tökéletességet, s ennek eszközéül az isteni
és felebaráti szeretetet, mint a többi keresztyén erények gyé-
mánt foglalátját, tartani. Igyekezém megmutatni, hogy hit s en-
nek kifolyása keresztyén szeretet nélkül valódi miveltség nem
lehet; hogy hinni, de hitünket cselekedetekkel nem bizonyítani
csak annyi, mint virágot nyitni a szemnek, de gyümölcsöt
nem hozni az izlésnek. Kitént beszédemből, hogy ha tán a
csillagok közé emelkedett is valaki, ha kimeríti is a roppant
égi testek útját, de Istent, ki szól az emberekhez a termé-

szetben, szól az okosságban és kijelentésben, meg nem találta, ha azt kérdezi: kicsoda az ur, hogy engedjek az ő beszédjének? miveltsége nem több a hajdonkori Faraójénál. Kitünt beszédemből, hogy ha tán a bölcsesség kövét találta volna is meg valaki, míg Krisztus s az ő erényei csak botránykövek előtte, miveltsége egy ponton áll a farizeusokéval. Részletekbe bocsátkozni kívül esik egy templomi beszéd szűk körén. És így nézetem szerint nincs egyéb hátra, mint titeket józan vallásosságra, s ettől elválhatatlan krisztusi szeretetre serkenteni; mint felkérni, hogy igyekezzetek hitetöket cselekedettel bizonyítani; e végre főszabályul Krisztus nagy parancsolatját az isteni és felebaráti szeretetet tartani; s ennek vezénylete alatt a miveltség koronáját az erkölcsi tökéletességet megközelíteni. Ámen.

Goró István

h. újfalvi pap.

III.

A keresztény családélet.

Boldog ember az, a ki féli az urát és az ő útai-
ban jár. — A te kezdednek munkáját eszed
és jól leszen dolgozol. A te feleséged, mint
termő szőlő a te házádban, a te fiaid mint
olajfának ágai asztalod körül. — Így ál-
datik meg a férfiu, a ki féli az Urat. Zsolt.
128, 1—4.

A szent lecke felolvasása érdekes képet leplezett le a csalá-
di életből lelkünk előtt. Istenfélő család-apa teszi a fő-
személyt, kit mint látszik munkájának, hitének jutalma fe-
letti aggodalmas küzdelme alatt lep meg az ég szelid kö-
vete, s igéri: hogy munkájából élete lesz, s aztán az
egy csoportban álló nő és magzatok felé mutatva, mondja:
Ime, hogy áldatik meg a férfiu, ki féli az Urat;
mintegy igazolására ama bölcséleti tételnek: „ A családi élet
maga magának jutalom és büntetés, a szerént, a mint több
benne vagy kevesebb az erény, hűség és egymáshoz ragasz-
kodás.“

És e képlet szerencsés tapintattal van azok osztályából
véve, kik kezök munkájából élnek. Mert ámbár végzetszerű
intézkedése ez a társadalmi élet-szerkezetnek, s mint ilyen,
ha néha a gyakorlati életben alárendeltetik is a hiúságnak
s kirívó önzésnek, eredetében, alapjában a természet elutasít-
hatlan törvényén nyugszik: s még is az élet különböző fo-
kozatán, egymástól eltérő nézetek s fogalmak szerént veszik